

დავეთანხმებით ავტორის იქვე განვითარებულ მოსაზრებას: “კათალიკოსი მეფისათვის საჭირო იყო საეკლესიო მმართველი წრეების დასამორჩილებლად, რომელნიც მონარქის წინააღმდეგ იყვნენ განწყობილნი და ირანელთა კავშირში იმყოფებოდნენ”¹⁰¹.

ქარლოს დიდის ნათლობა. მინიატურა

¹⁰¹ ს. ჯანაშია. შრომები, I, თბილისი, 1949, გვ. 235. რადგანაც ჩვენი კვლევის ობიექტს არ წარმოადგენს ვახტანგ გორგასალსა და მიქაელ მთავარეპისკოპოსს შორის დაპირისპირების მიზეზის შესწავლა, ჩვენ ამ პრობლემის განხილვას არ შევეუდგებით, მხოლოდ აღვნიშნავთ, რომ ამ პრობლემის შესწავლისათვის აუცილებელია ბიზანტიაში მიმდინარე პრობლემების უფრო ღრმა ანალიზი. არ შეიძლება უგულებელყოფა კონსტანტინოპოლის პატრიარქის აკაკისა და იმპერატორ ზენონის მიერ მიღებული ენოკტიკონის მნიშვნელობისა. შეიძლება, ამ მოვლენასთან ერთად, რომელმაც პირველი დიდი განხეთქილება გამოიწვია ქრისტიანულ ეკლესიაში, განსაკუთრებით რომის პაპთან დამოკიდებულებაში, ბიზანტიის იმპერატორების აღმოსავლეთის საპატრიარქოებთან მიმართების შესწავლა და იქ მიმდინარე ცვლილებებმა უფრო ნათელი გახადონ ეს საკითხი.

ქრისტიანული მსოფლმხედველობის საკითხისათვის

ჩვენამდე არ არის მოღწეული ადრეული შუა საუკუნეების ქართული სახელმწიფოსა და ეკლესიის დამოკიდებულებათა განმსაზღვრელი ქართველ საეკლესიო მოღვაწეთა ნაწარმოებები, რომლებიც თავიანთ დამოკიდებულებას პირდაპირ გამოხატავდნენ თავიანთ წერილებში, ისევე როგორც ის ავტორები, რომელთა თვალსაზრისის გადმოცემას შევეცადეთ ნაშრომის წინა ნაწილში. მაგრამ საქართველოში ამ საკითხებთან დამოკიდებულება ჩვენ შეგვიძლია წარმოვაჩინოთ ქართული პავიოგრაფიული ტექსტებისა და საისტორიო მწერლობის მიხედვით. ისინი სრულიად ადასტურებენ ამ საკითხებისადმი ქართული საეკლესიო და საერო სტრუქტურების დამოკიდებულების იდენტურობას იმ პოზიციებთან, რაც ზოგადად ყალიბდებოდა ქრისტიანულ მსოფლმხედველობაში. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში ქრისტიანობის მკვეთრად გამოკვეთილი ისტორია ქართულ წყაროებში იწყება ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად აღიარებასთან ერთად, ქართულ მწერლობაში მაინც ჩანს საქართველოში ქრისტიანული იდეოლოგიის ევოლუციის ის გზა, რომელიც მან გაიარა. მაგალითისათვის, ქართულ წყაროებში დამოწმებულია ის პოზიცია, რომელიც გააჩნდა კონსტანტინე დიდამდე ეკლესიას ომთან დაკავშირებით. ლეონტი მროველი გადმოგვცემს: “არა ბრძანებულ არს უფლისაგან მახვილისა აღება, არამედ სახარებითა და ჯუარითა პატიოსნითა უჩვენოთ გზა ჭეშმარიტი, მიმყვანებელი ცხოვრებად საუკუნოდ, და მადლმან ღმრთისამან განანათლოს ბნელი იგი გულთა მათთა”¹⁰². ეს გამოხატავს ზოგად პოზიციას ქრისტიანობის პირველ საუკუნეებში

¹⁰² ლეონტი მროველი, ცხოვრება ქართველთა მეფეთა — ქართლის ცხოვრება, ტექსტი დადგენილი ვველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიხედვით, ტ. I, თბ. 1955, გვ. 125.

ომის უარყოფის თაობაზე, რომელიც, როგორც თავიდან აღ-
ვნიშნეთ, მალევე იცვლება. ასევე მალე იცვლება ეს დამოკი-
დებულება საქართველოში, ყალიბდება სახელწიფო სამხედრო
მსოფლმხედველობა ქრისტიანულ იდეოლოგიაზე დაყრდნობით.

*წმინდა გიორგი, წმინდა დიმიტრი თესალონიკელი,
წმინდა მარტინ ტურელი*

ეკოლუცია ქრისტიანული სამხედრო მსოფლმხედველო-
ბისა, რომელიც იდენტური იყო ევროპული ქრისტიანული
სამყაროსი, ვლინდება ასევე წმინდანთა ინსტიტუტის ჩამოყა-
ლიბებისას მათდამი ეკლესიის დამოკიდებულებაში. ამ აზრის
საილუსტრაციოდ გვსურს წარმოვადგინოთ IV საუკუნის
ქრისტიანული ეკლესიის უდიდესი მოწამეები, რომელთა
მნიშვნელობა ერთნაირად დიდია ქრისტიანულ სამყაროში,
მაგრამ, ამავე დროს, მოგვიანებით ისინი გარკვეულ ნაციონა-
ლურ ელფერს იღებენ და გვევლინებიან მფარველებად და
მხსნელებად ხალხებისა თუ ქალაქებისა.

ადრეულ შუა საუკუნეებში მრავალი ასეთი წმინდანის
დასახელება შეიძლება, მაგრამ ჩვენ სანიშნოდ ვიღებთ იმ
წმინდანთა ცხოვრებას, რომელთა მოღვაწეობის არეალის მი-

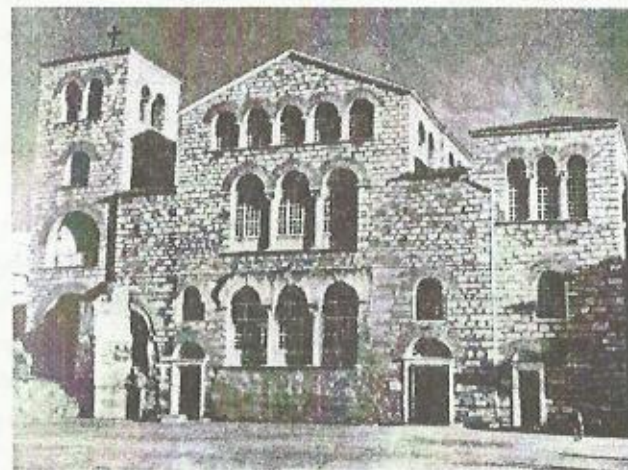
ხედვით შეიძლება მოვიცვათ მთელი ქრისტიანული სამყარო,
როგორც ე. წ. დასავლეთი, ასევე აღმოსავლეთი. ასევე, მათი
მოღვაწეობა ერთდროულია. ასეთებად წარმოგვიდგენია წმინ-
და დიმიტრი თესალონიკელი, წმინდა გიორგი კაპადოკიელი
და წმინდა მარტინ ტურელი. ჩვენს მიერ დასახელებული ეს
წმინდანები თავიანთი დროის წარჩინებული მხედართმთავრები
არიან, რომლებიც უარყოფენ თავიანთ სამხედრო ხელობას და
მარხვასა და ლოცვას მიეცემიან, ხოლო შემდგომში გვევლი-
ნებიან, როგორც მფარველნი და მეოხნი ქრისტეს მხედართა.
დიმიტრი თესალონიკელი მონაწილეობდა იმპერატორ მაქსიმი-
ანე გალერუსის ლაშქრობებში და თესალონიკის პროკონსუ-
ლიც იყო. როგორც მისი ცხოვრებიდან ვიცით, მან უარი
თქვა ლაშქრობებში მონაწილეობაზე, თავისი ქონება გლახაკებს
დაურიგა და თავის მსახურს უთხრა: “მიწიერი საუნჯე მათ
განუყავი, ჩვენ კი ზეციერი ვეძიოთ”, თვითონ კი მოწამეობ-
რივი აღსასრულის მოლოდინში მარხვასა და ლოცვას მიეცა.
დიმიტრი თესალონიკელის, როგორც წმინდანის კულტი შემ-
დეგში ჩამოყალიბდა, როგორც მშობლიური ქალაქის თესა-
ლონიკის მფარველის და მხსნელისა. ქრისტიანული გადმოცე-
მების თანახმად, მისი მეოხებით ბერძნებს მრავალი გამარჯვე-
ბა მოუპოვებიათ თავდამსხმელებზე.

ასეთივეა ცხოვრება მარტინ ტურელისა, რომელიც ბე-
რად აღკვეცამდე მხედართმთავრად მსახურობდა იმპერატორ
იულიანე განდგომილის ლაშქარში. მოგვიანებით მარტინ ტუ-
რელი ხდება მფარველი “ქრისტეს ჯარისკაცთა”. გრიგორი
ტურელის გადმოცემით, წმინდა მარტინი გვევლინება ფრან-
კთა მეფის შემწედ და მეოხად ბრძოლებში წარმართთა და
არიოზელების წინააღმდეგ. პუატიესთან ბრძოლის წინ, რო-
დესაც ხლოდვიგი ებრძოდა ალარიხს, მეფე ვასცემს ბრძანე-
ბას: ქალაქ ტურში ჯარისკაცები არ უნდა შეხებოდნენ არა-
ფერს ამ ქალაქის მფარველის წმ. მარტინის პატივისცემით.
ბრძოლის წინ ხლოდვიგი მიზანდასახულად მიდის წმინდა

მარტინის ბაზილიკაში, რათა მისგან ეუწყოს, ექნება თუ არა მას, წმინდა მარტინის მსახურს, წმინდანისაგან შემწეობა ამ ბრძოლაში. მემატიანის თხრობით, როდესაც ის ტაძარში შევიდა, უცაბედად აჟღერდა ფსალმუნი: “შენ შთამბერე ძალა საომრად, მოდრიკე ჩემზე აღმდგარნი ჩემს ფეხქვეშ. ჩემს მტრებს ზურგი აბრუნებინე ჩემგან და ამოწყვეტ ჩემს მოძულეებს” (17, 40-41). რამდენიმე ასეთივე გადმოცემა არის ფრანკთა ისტორიის მემატიანესთან, როდესაც მეფენი და განსაკუთრებით ხლოდვიგი ბრძოლის წინ შესთხოვეს მფარველობას წმინდა მარტინს. მსგავსადვე გამოირჩეოდა თავისი მხედრული ნიჭით წმინდა გიორგი, რომელიც, გადმოცემის თანახმად, იმპერატორმა დიოკლეტიანემ თავის პირად მცველთა რაზმის უფროსად დანიშნა და მხედართმთავრის ძალადი წოდებაც უბოძა. ამ აღამიანთა ცხოვრება და მათი კულტისადმი თაყვანისცემა გვიჩვენებს, თუ როგორ იცვლება დამოკიდებულება მეომრის ხელობისადმი ადრე შუა საუკუნეებში და ყალიბდება სამხედრო ქრისტიანული მსოფლმხედველობა. ეს წმინდანები მოგვიანებით გვევლინებიან ქრისტეს მხედრებად, მფარველებად თავიანთი ხალხებისა, ასევე ქალაქებისა. საქართველოს ისტორიაში წმინდა გიორგი გვევლინება, როგორც ხილულად მებრძოლი ქართველთა ლაშქარში. წმინდა გიორგის ტროპარში, რომელიც ყველაზე ნათლად გამოხატავს მისი კულტისადმი დამოკიდებულებას, იგი მოხსენიებულია, როგორც ტყვეთა განმათავისუფლებელი, გლახაკთა ხელის აღმპყრობელი, სნეულთა მკურნალი, ასევე მეფეთა უძლეველი წინამბრძოლი. მარტინ ტურელი ასევე ითვლება ქალაქ ტურის მფარველად და შემდგომში, როგორც ამას გვიჩვენებს ფრანკების საეკლესიო ისტორიკოსი გრიგორი ტურელი, ასევე შემდგომი პერიოდის საფრანგეთის ქრონიკები, იგი გვევლინება ბრძოლებში ამ ხალხთა მეოხად და მფარველად.

საქართველოში, ისევე, როგორც მთელ ქრისტიანულ სამყაროში, ყოველივე ქმედებანი, როგორც სასულიერო, ასევე

საერო ხელისუფალთა მიერ მოტივირებულია ქრისტიანული მოძღვრების საფუძველზე. როგორც ზემოთ უკვე წარმოვადგინეთ, ქართულ სინამდვილეშიც პირველი ნაბიჯი იყო მათ მიერ მოტივირება მეფთა და წარჩინებულთა მოღვაწეობისა და, განსაკუთრებით, მათი სამხედრო საქმიანობისა. ქართული წყაროებიდან ჩანს, რომ ქართველთა ნებისმიერი გამარჯვება მტერზე მიეწერებოდა ღმერთს, რომლის შემწეობითაც ეძლეოდათ მათ ძლევა. უბედურებანი წარმოდგენილი იყო, როგორც ქმედებანი მტერთა ქრისტიანობისა, ან ხშირად ეს უბედურება განპირობებული იყო ქრისტიანთა მიერ ჩადენილი ცოდვებით ან მცირედმორწმუნეობით.

წმ. დიმიტრის ტაძარი სალონიკში. VI-VII სს.

ქრისტიანული აზროვნების ფორმა, როდესაც აღამიანებს სასჯელი მოევლინებოდა თავიანთი ჩადენილი ცოდვისაგან, წარმოიშვა ქრისტიანულ სამყაროში საეკლესიო მამათა მიერ ჩამოყალიბებული საღვთისმეტყველო თეორიათა საფუძველზე. რადგანაც ღმერთი არის ყველაფრის განმსჯელი და შემოქმე-

დი, იგი ადამიანთა მეოხია და ამავე დროს მოუკლენს მას სასჯელს ჩადენილი ცოდვებისათვის, ქრისტიანულ საზოგადოებაში, რომელიც ღვთის ნებით იმართება, აუცილებლობას წარმოადგენს განიმართოს ქრისტიანთა მარცხი ბრძოლებში (ხშირად უღმერთოთა წინააღმდეგ), ან მათზე მოვლენილი სხვადასხვა უბედურება. ასეთი აზროვნების დასადასტურებლად დასაველეთ ევროპის ისტორიიდან მრავალი მაგალითის მოტანა შეიძლება, ჩვენ დავასახელებთ ერთ-ერთს. ეს არის ლერინის მონასტრის ბერის სალვიანის, რომელიც თავის თავს უწოდებს მარსელელ მოძღვარს, ტრაქტატი “ღვათაებრივი მმართველობის შესახებ”, სადაც იგი შეეცადა აეხსნა ბარბაროსთა შემოსევების მიზეზები. სალვიანი ძირითად მიზეზად მიიჩნევს რომაელებს, მათ შორის ქრისტიანებსაც, რომლებიც თვითონ იყვნენ თავიანთ მტრებზე უფრო მეტი მტრები თავიანთი ქვეყნისა, რადგან გაამრავლეს ცოდვები ურთიერთდაპირისპირებითა და შუღლით¹⁰³. მსგავსი შინაარსის პასაჟები ხშირია როგორც ქართულ ჰაგიოგრაფიულ ნაწარმოებებში, ასევე “ქართლის ცხოვრების” კრებულში შემავალ ქრონიკებსა და საისტორიო წიგნებში. ჯუანშერი ვახტანგის გამეფების დროინდელი სიტუაციის შესახებ წერს: “განვამრავლეთ ცოდვა ღმრთისა მიმართ, და არა კეთილად ვიპყართ სჯული ქრისტესი და წესი იოვანეს მცნებისა. სამართლად მოაწია ღმერთმან ჩუენ ზედა ესე რისხვა, რამეთუ მიგვეცნა ჩუენ წარტყვევნად უცხოთა ნათესავთა, და მიგვლო ჩუენი საზღვარი ბერძენთაგან, ვითარცა მიუღო ვარაზ-ბაქარს მეფესა კლარჯეთი. იგი ცოდვითა ვარაზ-ბაქარისითა მოიწია, რამეთუ ვერ ეპყრა კეთილად სჯული ქრისტესი. ხოლო ესე არა მეფეთა ჩუენთა ცოდვისაგან იქმნა, არამედ ერისა ცოდვისაგან”¹⁰⁴. ჯუანშერი, რომელიც ერთ-ერთი პირველთაგანია,

¹⁰³ Ле Гофф Ж. Цивилизация средневекового Запада, с.18.

¹⁰⁴ ჯუანშერი, ცხოვრება ვახტანგ გორგასალისა – ქართლის ცხოვრება, ტ.1, გვ. 146.

ვინც ქართულ საისტორიო მწერლობაში დაამკვიდრა ქრისტიანული იდეოლოგია, რამდენჯერმე იმეორებს, რომ ქვეყანაში მოვლენილი უბედურებანი – უცხოთა მიერ ქვეყნის ტერიტორიის დაკავება, და უცხო სჯულის გაგრძელება საქართველოში, “რამეთუ შემორეოდა ქართლს ცეცხლმსახურება ტყუეობისა და საზღვართა მიხუშისაგან” – მოვლენილი იყო ქართველებში ცოდვის გამრავლებით, როგორც ამას მატიანეში აცხადებს თვითონ მეფე ვახტანგი: “მაშინ მეფემან, ვითარცა მოხუცებულმან და ბრძენმან და ვითარცა აღზრდილმან ფილოსოფოსთა თანა, იწყო ზრახვა ხმითა მალლითა და თქუა: მეფეთა და ერთა ზედა მოიწევის განსაცდელი და ჭირი ღმერთისა მიერ ცოდვათგან მათგან: ოდეს მორწმუნეთა აკლონ მსახურება ღვთისათა და გარდაჰხდნენ მცნებასა, მოაწივეს ჭირთა ესევითართა ზედა, რომელი აწ ესე მოიწია ჩუენ ზედა, ვითარცა რა მამა კეთილი წურთინ შვილსა კეთილად კეთილთა ზედა საქმეთა”¹⁰⁵. ცოდვის განსჯის შესახებ არის ასევე საუბარი ჯუანშერის თხზულებაში ვახტანგსა და მთავრებისკოპოს მიქაელს შორის კონფლიქტის აღწერისას. ვახტანგი მიმართავს ეპისკოპოსს: “სილაღე ესე ამპარტავენებისა არს საცთური ეშმაკისა; უკეთუ სიმრავლემან ცოდვითა ჩემთაგან აღვძრა, არა გაქვს ხელმწიფება ბოროტისა, არამედ შენდობისა, ვითარცა იტყვის სახარება, ვითარმედ: “არა დაშრიტო პატრუკი მგზნებარე, არცა განსტეხო ლერწამი დაჩეჩკვილი”¹⁰⁶.

¹⁰⁵ იქვე, გვ. 147.

¹⁰⁶ იქვე, გვ.196-197. ცოდვისაგან ღვთის მიერ დადებული სასჯელის შესახებ ასეთი სახის აზროვნების მაგალითები მრავლად გვხვდება ქართულ მწელობაში. როცა დიდმოწამე კონსტანტინე ქართველთა მთავარი (IX საუკუნე) ბულა თურქს წარუდგინეს, ბულა თურქმა გაკვირვებით ჰკითხა: “ანუ არა უწყოდეა შენ, რამეთუ ვერ განრინებად იყავ სიღტოლვითა შენითა ხელისაგან ჩემთა... აჰა ესერა მოგუცნა თქვენ ღმერთმან დღესა ამას მოსასვრელად ხელთა ჩუენთა”. წმინდა კონსტანტინემ მშვიდად მიუგო: “მეტეა უწყნი, ვითარმედ ღმერთმან მოგცნა ხელთა თქვენთა, არამედ არა

რადგანაც ჩვენ წინა თავებში ვისაუბრეთ სამეფო ხელი-სუფლების ღვთაებრივი წარმოშობის შესახებ, ასევე უკვე ნათელია ზოგადქრისტიანული პოზიცია საერო ხელისუფლების განხორციელებისა და ომთან დამოკიდებულების საკითხში, შევეცდებით, მხოლოდ რამდენიმე მაგალითი დავასახელოთ ქართული საისტორიო წყაროებიდან, საქართველოში მსგავსი პოზიციის არსებობის დასამტკიცებლად. ამ საკითხთან დაკავშირებით საყურადღებო მოსაზრებებია გამოთქმული ა. თვარაძის ნაშრომში "საქართველო და კავკასია ევროპულ წყაროებში". ავტორს გაწეული აქვს დიდი და საინტერესო სამუშაო და ფრიად საინტერესო დასკვნებს გვათავაზობს ამ სა-

სიყვარულისა თქუენისათვის, არცა საქმეთა თქვენთა კეთილთა, არამედ რამეთუ არა დავიმარხნით ჩუენ მცნებანი მისნი, ამისათვისცა ნათესავითა მით ურჩებისათა განგუკაფნა ჩუენ, რამეთუ მრავალ გზის იერუსალიმიცა მისცის უფალმა ხელთა უცხო თესლთა, რაჟამს არა ვილოდიან ივინი გზათა მისთა; ხოლო ჩუენდა კეთილ არს, რამეთუ დამამდაბლა მე უფალმან, რათა დავიმარხნე მცნებანი მისნი და სიძხნით დაითმენდა იგი უკეთურისა მის მძღაურებათა, რამეთუ ეხსნა მას სიტყვა იგი უფლისათა, რომელსა იტყვის, "ნეტარ იყუნეთ თქუენ რაჟამს გღვენიდნენ და გუუღრიდნენ და თქუან ყოველი სიტყვა ბოროტი თქვენდა მომართ სიცრუით ჩემთვის". — ცხოვრება და წამება წმინდისა მოწამისა კონსტანტინე ქართულისა. საქართველოს სამოთხე, გვ. 366. ასევე საინტერესო მაგალითია წმინდა მღვდელმონაზონ გიორგი ქართველი ახალის სიტყვებში გადმოცემული, რომელიც იყო პასუხი გამუსლიმებული ქართველი ფაშას მიერ გაკეთებულ განცხადებაზე. "თქვენი რწმენა ჭეშმარიტი და ღვთის სათნო რომ იყოს, ღმერთი მტრების ხელში არ ჩაგადგებათ", რაზედაც წმინდანმა პოეტი: "ფაშა, შენ ვეუღაფერი მცდარად გესმის. განა მამა არ მოიმარჯვეს წკებლას ცელქი შვილის დასასჯელად? მაგრამ ამას იმიტომ კი არ სჩადის, რომ გუდიდან ამოივდოს შვილი, არამედ გამოსასწორებლად. როცა მას გამოსწორებულს დაინახავს, გადატეხავს წკებლას და ცეცხლს მისცემს. თქვენც ჩვენი ცოდვების გამო მოვიშვათ ჩვენზე ღმერთმა, თქვენ წარმოადგენთ კვერთხს ღვთის ხელში, მაგრამ როცა გამოსწორებულს გვიხილავს, ამ უსარგებლო ნივთს ცეცხლში მოისვრის..." — წმინდანთა ცხოვრება, ტ. I, რედ. ღვკანოზი ზაქარია მანიჭაძე, თბილისი, 2003, გვ. 179.

კითხთან დაკავშირებით. ეს ნაშრომი არის ერთ-ერთი პირველი მცდელობა ჩვენს სინამდვილეში ქართული საისტორიო წყაროების იდეოლოგიური შესწავლისა და მისი ანალიზისა მსოფლიო ისტორიის შუქზე¹⁰⁷.

ქართული კულტურის მკვლევართა შრომებში მოცემულია საქართველოში ქრისტიანული აზროვნების დამკვიდრებისა და ქართული მებრძოლი ქრისტიანობის ვრცელი ანალიზი. ზ. გამსახურდიას აზრით, "ქართული ქრისტიანობა თავისი არსით არის სამხედრო ქრისტიანობა"¹⁰⁸.

ქართული წყაროები, რომლებიც, ისევე როგორც ქრისტიანული ეპოქის სხვა ქრონიკები, შექმნილია საღვთისმეტყველო ისტორიული კონცეფციის შესაბამისად, ნათლად წარმოაჩენენ ქართული ქრისტიანული სახელმწიფოს სათავეში მყოფი პირველი მეფეების ქმედებათა ქრისტიანულ მოტივებს.

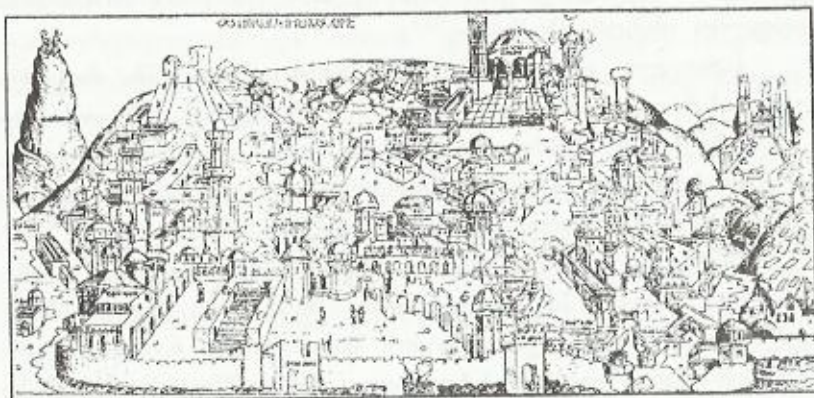
ჯვრის წამდღვარება და ჯვრით ძლევა მტერთა და შემუსვრა კერპთა — ეს პროცესი, სხვა ქრისტიანული ქვეყნების მსგავსად, საქართველოშიც მიმდინარეობს. ჯვრით ძლევის მომენტები მრავლად არის დამოწმებული ლეონტი მროველის თხზულებაში, როდესაც არმაზისა და ზადენის მათათა ჩამოქცევასა და კერპთა შემუსვრას წმინდა ნინო უფლის შემწეობასა და ჯვრის ძალას მიაწერს: "...არიან ისინი მეოტ ამით ადგილით ძალითა მადლისათა და ჯვართა ქრისტესათა"¹⁰⁹. "ხოლო კონსტანტინე მეფემან ირწმუნა მათი, ვითარ წერილ არს ესე განცხადებულად მოქცევათა ბერძენთასა, ნათელ-ილო კონსტანტინე, და წარმოიძღუნა სახე ჯუარისა, და ეწყო მტერთა სპარსთა მათ ურიცხვთა სპითა მცირითა,

¹⁰⁷ თვარაძე ა. საქართველო და კავკასია ევროპულ წყაროებში, თბ., 2004.

¹⁰⁸ გამსახურდია ზ. საქართველოს სულიერი მისია. — წერილები და ეს-სები, თბილისი, 1991, გვ. 208.

¹⁰⁹ ლეონტი მროველი, ცხოვრება ქართველთა მეფეთა — ქართლის ცხოვრება, ტ. I, გვ. 113.

და ძალითა ქრისტესითა აოტა ბანაკი მათი, და მოსრა სიმ-
რავლე მათი¹¹⁰.

იერუსალიმი. მინიატურა

ქრისტიანული სამხედრო იდეოლოგია ადრეული შუა საუკუნეების ისტორიის წყაროებიდან ყველაზე გამოკვეთილად არის ასახული ჯუანშერის ვახტანგ გორგასლის ცხოვრების აღწერაში. ვახტანგის ყველა ქმედება, ამ ნაწარმოების მიხედვით, შესაბამისობაშია ქრისტიანულ მოძღვრებასთან, რომელიც IV საუკუნეში საეკლესიო მამებმა დაამკვიდრეს. მისი ყველა ბრძოლა მოტივირებულია, როგორც ქრისტეს მოძულეთა წინააღმდეგ ბრძოლა, ასევე ქვეყნის ინტერესების დაცვით. ნაწარმოებში წარმოჩენილია ვახტანგის ისეთი ომებიც, რომლის გამართლებასაც აუცილებლად მოითხოვს ავტორისდროინდელი საზოგადოება ისეთი წმინდა მეფისათვის, როგორადაც ის ამ ნაწარმოებშია წარმოდგენილი. ასეთებია ის ბრძოლები, რომელშიც მეფე მონაწილეობს ირანის შაპთან ერთად ბიზანტიის წინააღმდეგ, ასევე მისი ლაშქრობანი

¹¹⁰ ლეონტი მროველი, ცხოვრება ქართველთა მეფეთა — ქართლის ცხოვრება, ტ. I, გვ. 70.

ჯორჯანზე, სინდსა და ინდოეთზე. ეს ნაწარმოები უკვე განვითარებულ შუა საუკუნეებშია შექმნილი, განვითარების ამ ეტაპზე ქრისტიანობა უკვე სახელმწიფოს მთელ სფეროს მოიცავს, ქვეყნის როგორც საგარეო, ასევე საშინაო პოლიტიკის ნებისმიერი გადაწყვეტილება მთლიანად ქრისტიანული იდეოლოგიის საბურველშია მოქცეული. შეიძლება ესეც იყოს იმის მიზეზი, რომ V საუკუნის ქრისტიანული სამყაროს ისტორიის არც ერთ წყაროში არ არის ასე სრულყოფილად წარმოჩენილი ქრისტიანული იდეოლოგია, როგორც ეს არის ჯუანშერთან¹¹¹. ჯუანშერთან, შეიძლება ითქვას, გარკვეული მინიმ-

¹¹¹ ის, რომ ეს ნაწარმოები, შეიძლება, გვიან იყოს შექმნილი და ასეც არის ის დათარიღებული ჩვენს ისტორიოგრაფიაში, დასტურდება არა მხოლოდ ჩვენს მიერ მითითებული ქრისტიანული იდეოლოგიის სრულყოფილებით, არამედ იმითაც, რომ ნაწარმოებში ბერძენთა და ბიზანტიის იმპერატორთა ხელისუფლების წარმოჩენის გვერდით წინ წამოწეულია გარკვეული დამოუკიდებელი ქართული ნაციონალური პრობლემები, მოცემულია “დასაშვები” კრიტიკა ბიზანტიური საიმპერატორო კარისა, ქრისტიანობის წარმოშობის სათავეებთან კავშირის ძებნა. ეს დამახასიათებელია რენესანსული აზროვნების ქვეყნისათვის, რომელთაც დამოუკიდებელი სახელმწიფოებისკენ აქვთ სწრაფვა. დამოუკიდებელს ჩვენ ვუწოდებთ ერთიან ქრისტიანულ სივრცეში რომის (ბიზანტიის იმპერატორის) ავტორიტეტთან გატოლებას. ასეთი რამ არის დასავლეთშიც, როდესაც კარლოს დიდი თავის წინამორბედებთან შედარებით აქტიურად გადის ბიზანტიური რომის სივრციდან. ის იდეოლოგიურად ცდილობს დაუკავშირდეს ქრისტიანობის სათავეს, იერუსალიმს, სადაც მაცხოვარი იშვა. ეს აისახა იმაში, რომ მისი სახელის ყველაზე მნიშვნელოვან მიღწევად მას მიაჩნდა იერუსალიმის გასაღების ფლობა, თუმცა მას რომის პაპმა ასევე გადასცა რომის გასაღებები. რასაკვირველია, ქრისტეს საფლავის გასაღების ფლობა უფრო დიდი პატივი იყო, ვიდრე პეტრეს საფლავისა. საერთოდ, იერუსალიმის, როგორც წმინდა ქალაქის პატრონობა მიუღეს შუა საუკუნეებში ერთ-ერთი უმთავრესი პროცესია. ეს კარგად ჩანს მოგვიანო პერიოდის ქართულ წყაროებშიც, როდესაც ქართველები ფლობენ იერუსალიმის გასაღებს. ეს თემა ცალკე კვლევის საკითხია, მხოლოდ ერთს დავძენთ, რომ ასეთივე იყო კონსტანტინე დიდის ინტერესი იერუსალიმისადმი, რომელმაც აღადგინა ქალაქი, როგორც ქრისტიანთა წმინდა ქალაქი,

ნებებიც ჩნდება წმინდა ომზე, რაც, როგორც აღვნიშნეთ, ოდნავ გვიან ჩნდება ქრისტიანულ მსოფლმხედველობაში. ამას მიანიშნებს ერთი ადგილი ჯუანშერის წიგნიდან: “მოიყვანა პეტრე მღვდელმან ჯუარი, და რქუა მეფემან: “დადევ წინაშე პირისა მტრისასა და ერისა ჩვენისას, და არქუ ყოველთა — თაყვანის-ეცით ჯუარსა და ვსძლოთ მტერსა, და რომელმან არა თაყვანის-ცეს, მოკალით. და უბრძანა დემეტრეს, ერისთავსა თვისსა, და ჯუანშერს სპასპეტსა, რათა მიჰყვინენ ჯუარსა თანა. და ქადაგი ხმობდა ძლიერად: “რომელმან არა თაყვანის-ცეს ჯუარსა მოკუიდინ”. და მივიდოდეს ყოველნი ერნი, და თაყვანის-ცემდეს ჯუარსა. ხოლო ბორზო მოვაკნელმან მეფემან თქუა: “არა დაუტეობ ნათელსა შემწუელისა, და არა თაყვანისვცემ ძელსა მამშელსა, რომელი განშვენებულ არს ოქროთა და ანთრაკითა”, და სცა მას ლახვარი ჯუანშერ სპასპეტმან, და დაეცა მძორი მისი. მიერთგან არღარავინ იკადრებდა გმობად ჯუარისა, და აღთქმით ეტყოდა ერი იგი მეფესა ვახტანგს: “უკეთუ შემეწიოს ჩვენ ჯუარი, არღარა იყოს ჩუენდა სხვა ღმერთი გარდა ჯუარცმული”¹¹². მიუხედავად ასეთი ადგილებისა, ამ ნაწარმოებში გვხვდება ისეთი ჩანართები, რომელიც პირდაპირ მაუწყებელია რენესანსული ეპოქის ტოლერანტობისა. სპარსელების შესახებ თხრობისას ვახტანგი ამბობს: “დაღაცათუ არა ჭემმარიტსა სულსა ზედა არიან სპარსნი, არამედ მეცნიერნი არიან ღმრთისა დამბადებლისანი, და რწამს ცხოვრება სულიერი”¹¹³.

რის გამოც ეს ქალაქი I საუკუნეში მიწასთან გაასწორეს რომის წარმართმა იმპერატორებმა.

¹¹² ჯუანშერი, ცხოვრება ვახტანგ გორგასალისა. — ქართლის ცხოვრება, ტ. I, გვ.174.

¹¹³ ჯუანშერი, ცხოვრება ვახტანგ გორგასალისა. — ქართლის ცხოვრება, ტ. I, გვ.193.

ვახტანგ გორგასალი. ფრესკა

ვახტანგ გორგასლის ცხოვრებიდან, ლეონტი მროველის თხზულების მსგავსად, შეიძლება სხადასხვა ციტატების მოყვანა ქრისტეს და ქრისტიანული სიმბოლოების შემწეობით მოტივირებისა, ნებისმიერი სახელმწიფო საქმის გადაწყვეტისა. ამ სიმბოლოთა შორის აქაც უმთავრესად ჯვარია წარმოდგენილი. ოსების წინააღმდეგ ბრძოლის დაწყების წინ მეფე აცხადებს: “არამედ მინდობითა ღმრთისაითა და წინამძღვარობითა ჯუარისა მისთა, — არა გამწიროს და მომცეს ძლევა”¹¹⁴.

ჯვარს, როგორც ყველაზე გავრცელებულ სიმბოლოს ქრისტიანულ სამყაროში და მის გავრცელებას საქართველოში აღრევე მიაქცია ყურადღება ს. ჯანაშიამ. ავტორს ამ საკითხისათვის სპეციალური თავი აქვს დათმობილი თავის გამოკვლევაში “ჯვარი, როგორც ფეოდალური რელიგიისა და იდეოლოგიის სიმბოლო. ქართული ქრისტიანული კულტურის

¹¹⁴ ჯუანშერი, ცხოვრება ვახტანგ გორგასალისა. — ქართლის ცხოვრება, ტ. I, გვ.150.

გავრცელება კავკასიის მთიანეთში”, სადაც აღნიშნავს: “ქრისტიანობის ყველაზე მნიშვნელოვანი გარეგნული ემბლემა და სიმბოლო, რომელიც ამ სარწმუნეობამ ჩვენშიც თავიდანვე მოიტანა და მას განსაკუთრებული მნიშვნელობა მისცა, იყო ჯვარი”¹¹⁵.

ჯვარი ქრისტეს სიმბოლოა, რომლის სახელსაც უკავშირდება გამარჯვებები წარმართებსა და ბარბაროსებზე. ვფიქრობთ, ეს პროცესი ერთნაირად, თუმცა, რასაკვირველია, გარკვეული თავისებურებებით, მიმდინარეობს ევროპულ სამყაროში. ჩვენ წინა თავში მოკლედ წარმოვადგინეთ, თუ როგორ ვითარდებოდა ეს პროცესი ზოგად ევროპულ სივრცეში, ამჯერად გვსურს, ზოგადი მაგალითი მაინც დავასახელოთ დასავლეთ ევროპის ტერიტორიაზე სამხედრო ქრისტიანული მსოფლმხედველობის წარმოშობისა ადრეულ შუა საუკუნეებში. ა. თვარაძის გამოკვლევაში განვითარებულია მოსაზრება იმის შესახებ, რომ დასავლეთ ევროპაში ამ მხრივ განსხვავებული სურათი გვაქვს. “თუ ადრე ეკლესია (იგულისხმება კლუნიურ მოძრაობამდე – ბ.ჯ.) გადაჭრით უარყოფდა მეომრის ხელობას და საერო ბრძოლას, ამ დროიდან სიტუაცია იცვლება. გარკვეული კომპრომისის ფასად მოხერხდა საერო და სასულიერო წოდებათა მორიგება. ეკლესიამ დასაშვებად მიიჩნია მეომრის ხელობა...”¹¹⁶. ვფიქრობთ, ჩვენს მიერ წინა თავში წარმოდგენილი მაგალითები ქრისტიანული სამხედრო მსოფლმხედველობის წარმოშობისა, აგრეთვე IV-V სს. წმინდა მამათა, განსაკუთრებით ნეტარი ავგუსტინეს მიერ ჩამოყალიბებული სამართლიანი ომის თეორია არადაამაჯერებელს ხდის ა. თვარაძის ამ მოსაზრებს. ამას შეიძლება მარტივ მაგალითად დაეუმატოთ აგრეთვე გრიგორი ტურელის გადმოცემა ხლოდვიგის ნათლობის შესახებ. გრიგორი ტურელის გად-

¹¹⁵ ჯანაშია ს. შრომები, I, თბილისი, 1949, გვ. 235.

¹¹⁶ თვარაძე ა. საქართველო და კავკასია ევროპულ წყაროებში, თბ., 2004, გვ.10.

მოცემით, ხლოდვიგს ნათლობისაკენ აქტიურად უბიძგებს ქრისტეს შემწეობა ვანდალების წინააღმდეგ ბრძოლაში. ხლოდვიგი შესთხოვს ქრისტეს შემწეობას ალემანებთან მძიმე ბრძოლის დროს, “გირწმუნებ შენ და მოვინათლები შენი სახელით, ვინაიდან შევთხოვე ჩემს ღმერთებს და დავრწმუნდი, რომ ვერ დამეხმარნენ... შენ გიხმობ უფალო ... როგორც კი წარმოთქვა მან ეს, ალემანები უკუიქცნენ. “Regina vero non cessabat praedicare, ut Deum verum cognuscerat et idole neglegerit. Sed Alamannos conmovetur, in quo compulsus est confiteri necessitate, quid prius voluntate negaverat. factum est autem, ut confligente urtoque exercitu vehementer caendarantur, atque exercitus Chlodovechi valde ad internitionem ruere coepit. Quod ille videns, elevatis ad caelum oculis, conpunctus corde, commotus in lacrimis, ait: Jesu Christi, qui dare auxiliim laboratibus victuriamque in te sperantibus tribuere dieceris, tuae opis gloriam devotus offlagito, ut, si mihi victotiam super hos hoetis indulseris et expertus fuero illam virtutem, quam de te populus tuo nomine dictatus probasse se praedicat, credam tibi et in nomine tuo baptizer. Jnvocavi enim deos meos, sed, ut experior, elegati sunt ab auxilio meo, unde credo, eos nullius esse potestatis praeditos, qui sibi obeodientibus non ocurant. Te nun invoco, tibi credere desidero, tantum ut eruar ab adversariis meis. Cumque haec dicerit, Alemanni tergi verentes, in fugam labi coeperunt. Cumque regem suum cernirent interemptum, Chlodovechi se ditionibus subdunt, dicente: “Ne amplcius, quisumus preat populus iam tui sumus. Ad ille, prohibito bello, cohortato populo cum pace regressus, naravit reginae, qualiter per invocatinrm nominis Christi victoriam meruit obtinire [actum anno 15. regni sui]”¹¹⁷.

¹¹⁷ Кардини Ф. Истоки средневекового рыцарства, М., 1987, с. 200. გრიგორი ტურელის წიგნში არსებობს შუა საუკუნეების მწერლობისათვის დამახასიათებელი ერთი საინტერესო ჩანართი, რომელიც მიანიშნებს წმინ-

ხლოდვივის ნათლობა. მინიატურა

ამ ადვილს მაინც გვსურს დაუმატოთ ერთი ცნობა, ისევ გრიგორი ტურელის წიგნიდან ხლოდვივის ნათლობის შესახებ: რეიმის ეპისკოპოსი ეუბნება მას – “მორჩილად დახარე თავი (კეფა), სიგამბრო” (Mittis depone cola Sigamber). აქ ხლოდვივს უწოდებენ სიგამბრს, ეს არის სახელი ძველი გერმანელების ერთ-ერთი ტომისა, რომლებიც განსაკუთრებით იყვნენ გამორჩეულები, როგორც მეომრები. ამდენად, ეს უნდა ნიშნავდეს, რომ ხლოდვივმა შემდგომში უარი თქვას ომებზე, მაგრამ, ალბათ, უფრო წარმართულ სისხლისღვრაზე, რად-

დანთა მეოხებას ბრძოლებში: “მაშინ გუნობალდი, რომელიც ძალიან შეუყვარდა ეპისკოპოსს ბერტრამს, ცხოვრობდა ბორდოში. და ასე, რამდენადაც ის ეძებდა საშუალებას, რომელიც მას დაეხმარებოდა თავის საქმეში, მან მიმართა ერთ ვინმეს, რომელმაც მოუთხრო მას იმის შესახებ, რომ ერთმა აღმოსავლეთის მეფემ წაიღო წმინდა მოწამე სერგის თითი და მიიმაგრა ის თავის მარჯვენა ხელზე. როდესაც მას უხდებოდა მტრების განდევნა, ის, დანდობილი წმინდანის შემწეობაზე, აღმართავდა მარჯვენა ხელს და მაშინვე მტრის ჯარი, დამარცხებული წმინდანის სასწაულმოქმედი ძალის მიერ, გარბოდა”. – Gregori Turiensis Historia Francorum, L.VII, 31.

განაც იგივე ავტორი თავის წიგნში აღწერს მრავალ ეპიზოდს ბრძოლებისა, რომელსაც ფრანკები ქრისტეს სახელით და ასევე წმინდანთა მეოხებით ეწევიან ე. წ. ქრისტესმოძულეთა წინააღმდეგ, როგორც საერთოდ ქრისტიანულ სახელმწიფოებში მოიხსენიებენ თავიანთ გარეშე მტრებსა და სახელმწიფო ინტერესების მოწინააღმდეგეებს. ასევე აღსანიშნავია ისიც, რომ მოგვიანებით საფრანგეთში სიგამბრი გახდა გამარჯვების მომპოველი გმირის სინონიმი.

ხლოდვივის ნათლობასთან დაკავშირებით არსებობს სხვა გადმოცემაც, რომელიც მოცემულია ნიქოსიუს ტრიტელის პავიოგრაფიულ ნაწარმოებში, რომლის მიხედვითაც ხლოდვივს ნათლობისაკენ უბიძგა მარტინ ტურელის საფლავზე მომხდარმა სასწაულმა. იტალიელი მკვლევარი, ფ. კარდინი ამ ორ გადმოცემას შორის საერთოს ხედავს იმაში, რომ ხლოდვივის არჩევანი გადაწყვიტა ქრისტეში ძლიერი ღმერთის დანახვამ. “გერმანელმა დაკარგა ნდობა ძველი ღმერთების მიმართ და ირჩევს სხვას ძლიერ ღმერთს”¹¹⁸.

ქრისტესათვის და სარწმუნოებისათვის ბრძოლის მაგალითია საქართველოში არაქართველთა მონაწილეობა ბრძოლებში ქრისტეს მტერთა წინააღმდეგ. ასეთი მაგალითის დასახელება შეიძლება დასავლურ წყაროებშიც, როდესაც მონათლული ბარბაროსები, იმპერატორების სამსახურში მყოფნი, იბრძვიან ქრისტიანულ ჯარში. ასეთივეა მაგალითი პირველმოწამე რაფენის, რომელიც უცხო წარმოშობისა იყო – “დღესა ერთსა ჩუეულებისაებრ, განვიდა წმინდა რაფენ ბრძოლად, რამეთუ იგი უმეტეს სხუათა ქართველთასა უმხურვალეს ებრძოდის სუყვარულისათვის ქრისტესა, რამეთუ იყოცა წმინდა ესე ახოვან წყობასა შინა გამოცდილი და რჩეული მებრძოლი, რამეთუ მრავალგზის განსრული და მძლე

¹¹⁸ Кардини Ф. Истоки средневекового рыцарства, М., 1987, с. 200.

ქმნული ძალითა ქრისტესითა ძლევამეძოსილი უვნებლად შემოიქცის¹¹⁹.

მატხოვარი აკურთხებს მრევლს. მინიატურა

¹¹⁹ თ. ა. აგვისტოსა გ. წამება და ღუაწლი წმიდისა დიდისა მოწამისა რაჲდენისი, რომელ იწამა ჟამთა დიდისა მეფისა ვახტანგისათა, სპარსთა მიერ ქართლს, სოფელსა შინა წრომს. — საქართველოს სამოთხე, გამოცემული ვ. საბინინის მიერ, პეტერბურგი, 1802, გვ. 173.

დასკვნა

შუა საუკუნეები საქართველოს ისტორიის ყველაზე გამოკვეთილი ეტაპია. ეს არის პერიოდი, როდესაც ხდება ქართული კულტურის ფუნდამენტის მშენებლობა და ქართველი ერის ჩამოყალიბება, როდესაც შეიქმნა ერთიანი ქართული სახელმწიფო. ასეთივე მნიშვნელობისაა ეს პერიოდი ევროპული სახელმწიფოებისათვის. ჩვენთვის და ევროპისათვის შუა საუკუნეები განვითარდა საერთო ქრისტიანული იდეოლოგიის საფუძველზე. რადგანაც შუა საუკუნეები არის საზოგადოების განვითარების ისეთი ფორმა, სადაც როგორც აზროვნება, ასევე მისი შესაბამისი პოლიტიკური თუ კულტურული მოღვაწეობა განისაზღვრებოდა რელიგიით, ამდენად, ამ სივრცეს, სადაც ერთი რელიგია იყო გაბატონებული, თავისთავად უნდა ჰქონოდა საერთო მახასიათებლები. ამავე პერიოდში ამ სივრცეში შემავალი ხალხი ქმნის დამოუკიდებელ კულტურებს. ამდენად, შუა საუკუნეების ცივილიზაციის შესწავლას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ამ სივრცეში შემავალი ხალხისათვის. მიუხედავად იმისა, რომ ქრისტიანული შუა საუკუნეების სათავეებთან მყოფი ხალხების ისტორია განსხვავებულად წარიმართა და ნაწილი თვისობრივად ჩამოსცილდა კიდევაც ამ სივრცეს, მაინც უმნიშვნელოვანესია შევისწავლოთ ამ ცივილიზაციის წინამძღვრები და ფორმირების პირველი ეტაპები.

შუა საუკუნეების ქართული ქრისტიანული კულტურა ჩამოყალიბდა ერთიან ქრისტიანულ სივრცეში, სადაც შემავალი ხალხები აღიარებდნენ ქრისტიანული რომის დომინანტს. რადგანაც ქრისტიანული რომი, როგორც სახელმწიფო, ყალიბდება ცენტრით კონსტანტინოპოლში, შუა საუკუნეების ადრეულ ეტაპზე (VIII საუკუნემდე) კონსტანტინოპოლი და ბიზანტიის იმპერატორი წარმოადგენდა ამ ერთიანი ქრისტიანული სამყაროს მეთაურს. ბიზანტიის იმპერატორის ხელი-